

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա Ի Ե Տ Ա Բ Ե Բ Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

Հ Ա Յ Կ Ա Չ Ե Ա Ն Թ Ա Ն Գ Ա Բ Ա Ն

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ի Հ Ա Յ Ո Յ

Թողոյր Վանական Արշարունոյ, Տեան Միքայելի Վ. Չանչեան, Մխիթարեան Վեկեակոյ.
 (Նարայարութիւն, Տես էջ 8, 29, 97, 129.)

Չայս ճշմարտութիւնը որ կըբարոզեն տիեզերական ժողովք եւ հոռոմեական քահանայապետք, կըսովբեցընէ մեզի նաեւ Քրիստոս Տէրն մեր իւր կենարար վարդապետութեան մէջը. կըսէ. « Երբ մեղիցէ եղբայր քո, երբ յանդիմանեան գնա յորժամ դու եւ նա միայն իցէք. » այսու յայտն առնէ գառանձին իշխանութիւն եպիսկոպոսին ի վրայ յանցաւորին որպիսի եւ իցէ կերպիւ՝ թէ իհաւատս իցէ եւ թէ ի բարի վարս : Կրկնէ անդրեն. « Ապա թէ ոչ լուիցէ քեզ, ա՛ռ ընդ քեզ միւս եւս կամեր կուս. » այսու յայտ առնէ գրացարձակ իշխանք
 Գ. ՏԱՐԻ, — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1858.

L'ÉGLISE ARMÉNIENNE.

Lettre intitulée : Vahan Archaroumi, par le R. P. Tchamtchian, Mékhitariste de Venise.
 (Suite. Voir pages 8, 29, 97, 129.)

Cette vérité proclamée par les conciles œcuméniques et les pontifes romains, Jésus-Christ nous l'apprend aussi dans sa doctrine vivifiante. Il dit : « Si votre frère a péché contre vous, allez, prenez-le entre lui seul et vous, » montrant ainsi l'autorité particulière de l'évêque sur le coupable sous le rapport de la foi comme sous celui de la conduite. Il ajoute : « Mais s'il ne vous écoute point, prenez avec vous une ou deux personnes, » faisant voir ainsi le pouvoir absolu de l'évêque sur son diocèse ou sa nation ; enfin, pour dernière dis-

նուրիւն եպիսկոպոսին, որ ունի ի վերայ վիճակին իւրոյ կամ ազգին : Ի վերջոյ յաւելու գվերջին բացորոշութիւնն, եւ ասէ. « Իսկ երէ նոցա ոչ լուիցէ, ասասջիր յեկեղեցւոջ. » այսու յայտ առնէ զընդհանուր եկեղեցին կամ զտիեզերական ժողովն. վասն որոյ եւ ի վերայ բերէ զսարսափելին ասելով. « Ապա քէ եւ եկեղեցւոյն ոչ լուիցէ, եղիցէ քեզ իբրեւ զհերանոսն եւ զմաքսաւորս : » Կրտսեանս քէ ինչպէս ծայրագոյն եւ լիակատար իշխանութիւն տուաւ Քրիստոս ընդհանուր եկեղեցւոյ կամ ընդհանուր ժողովոյ, եւ վերադաս սեպեց քան զամենայն գաւառական կամ ազգային ժողովս : Ուրեմն եւ սուրբ ժողովն կարտինալաց Հոռմայո հայրապետին՝ կրպարտաւորի հնագանդի սահմանադրութեանց ընդհանրական եկեղեցւոյ, ինչպէս ցոյց տուինք ի վերոյ :

Յայտնի է եւ այս ի սովորութենէ եկեղեցւոյ, որ երէյաւորս առաքելոց, եւ երէյետնոց՝ յաւուրս նախնի հայրապետաց, միշտ ընդհանրական ժողովն վերադաս կրտսելուք քան զազգային ժողովս : Անա գլուխն առաքելոց Պետրոս երբ կամեցաւ մեկ *միևսարայ* մարդ մը ընտրել ի տեղի մատնիջ Յուդայի, ինքն իրմէն չբրաւ, առաքելոց ընդհանուր ժողովին մէջը ընտրեց, ինչպէս կրգրէ Ղուկաս աւետարանիչը ի Գործս Առաքելոց. ասէ. « Յաւուրսն յայնոսիկ յարուցեալ Պետրոս ի մէջ եղբարցն ասէ. եւ եր անդ բազմութիւն անուանց իբրեւ հարիւր եւ քսանից... Եւ կացուցին երկուս, զՅովսէփ որում Բարսաբայն կոչէին, որ անուանեցան Յուստոս, եւ Մատաթիայ... Եւ ետուն վիճակս նոցա, եւ ելաներ վիճակն Մատաթիայ, եւ համարեցաւ ընդ մետասան առաքելոսն : » Այսպէս երբ կամեցան սուրբ առաքելայքն վերակացու դնել որրոց եւ այրեաց, ամենքն միատեղ եկան ընդհանրական ժողով ըրին, եւ այնպէս ընտրեցին. ինչպէս կրգրէ նոյն աւետարանիչն ի Գործս Առաքելոց. « Կոչեցին երկուսասանքն զբազմութիւն աշակերտացն եւ ասնն. ոչ է հաճոյ մեզ բողոյզ զբանն Աստուծոյ՝ եւ պաշտել զսեղանս : Եւ հաճոյ բուեցաւ բանն առաջի ամենայն բազմութեանն, եւ ընտրեցին (զարս եօրն) զորս կացուցին առաջի առաքելոց, եւ աղօթս արարեալ՝ եղին ի վրայ նոցա զձեռս : » Այսպէս երբ մովսիսական օրինաց եւ քրիստոսեան վերայ խնդիր եղաւ, Առաքելայքն ընդհանրական ժողով ըրին, եւ այնպէս վճիռ կտրեցին. ինչպէս կրգրէ սուրբն Ղուկաս, քէ « Յարեան ոմանք ի հերձուածոյն Փարիսեցւոց հաւատա-

tinction : « S'il ne les écoute point, dites-le à l'Église, » (c'est-à-dire à l'Église universelle ou concile œcuménique. Puis il ajoute cette terrible sentence : « S'il n'écoute point l'Église, qu'il soit pour vous comme un païen et un publicain. » Vous voyez par là quel pouvoir suprême et absolu Jésus-Christ a donné à l'Église universelle ou concile œcuménique et comme il l'a mise au-dessus de toutes les assemblées provinciales ou nationales. Le sacré collège des cardinaux et le pape de Rome sont donc obligés d'obéir aux constitutions de l'Église universelle, comme nous l'avons démontré plus haut.

Cela ressort aussi d'une manière évidente des coutumes de l'Église au temps des Apôtres comme au temps de leurs successeurs. A l'époque des Saints-Pères, le concile œcuménique était toujours considéré comme supérieur aux assemblées nationales. Ainsi, le chef des Apôtres, Pierre, voulant donner au traître Judas un successeur convenable, ne l'a pas choisi de lui-même, mais l'a fait élire par l'assemblée universelle des Apôtres, ainsi que le rapporte l'évangéliste saint Luc dans les Actes des Apôtres : « En ce jour là, Pierre se levant au milieu des frères, dit : « Ils étaient environ 120... et ils en présentèrent deux : Joseph, appelé Barsabas, lequel était surnommé le juste, et Matthias... Aussitôt ils tirèrent leurs noms au sort et le sort tomba sur Matthias, et il fut compté parmi les onze Apôtres. » De même, quand les saints Apôtres voulurent choisir un administrateur des veuves et des orphelins, ils se réunirent tous en concile œcuménique et firent leurs élections, comme le dit encore saint Luc, dans les Actes des Apôtres : « Les douze Apôtres, convoquant la multitude des disciples dirent : « Il n'est pas juste que nous abandonnions la parole de Dieu pour le service des Tables ; » et leur discours plut à toute la multitude, et ils élurent sept hommes et ils les amenèrent en présence des Apôtres, qui, après avoir prié, leur imposèrent les mains. » Et encore quand on traita la question de la loi mosaïque et de la circoncision, « les Apôtres se réunirent en concile œcuménique et délibérèrent. » Et plusieurs de la secte des Pharisiens qui avaient embrassé la foi se levèrent, disant qu'il fallait les

ցեալք, եւ ասն քէ պարտ է քլիատել զդոսա, եւ պատուիրել պահել զօրէնսն Մովսիսի : եւ ժողովեցան Առաքեալքն եւ երիցունք տեսանել վասն բանիս այսորիկ . եւ յետ բազում խնդիր լինելոյ՝ յոտն եկաց Պետրոս եւ ասեցնոսա . արք եղբարք... ընդէր փորձէք զԱստուած դնել լուծ ի վրայ պարանոցի աշակերտացն... Պատասխանի ետ Յակորոս եւ ասէ . Շմաւոն պատմեաց... վասն որոյ եւ ես իրաւունս համարիմ մի նեղել զայնոսիկ որք ի ներանոսաց դառնան առ Աստուած... Յայնժամ հաճոյ բուեցաւ առաքելոցն եւ երիցանցն ամենայն եկեղեցեան, » եւ այլն : եւ ժողովոյն վճիռը բոլրով ծանուցին ամենեցուն այսպէս ասելով . « Հաճոյ բուեցաւ Հոգւոյն սրբոյ եւ մեզ . » *գերեք* քաջ զիտէին քէ ներկայութիւն Հոգւոյն սրբոյ առնեանսխալ զեկեղեցին, իսկ զայն Հոգին սուրբ Քրիստոս ջտուաւ միայն Պետրոսի եւ յաջորդաց նորա՝ ի բաց զատուցեալ ի միւս Առաքելոց, այլ ամենայն Առաքելոցն՝ ասելով . « Առէք Հոգին սուրբ : » եւ յաւուր Պենտեկոստէին Հոգին սուրբ հրեղէն լեզուօք եկեալ . « Նստաւ իւրաքանչիւր ի վրայնոցա, եւ լցան ամենեքին հոգւով սրբով . » ինչպէս գրեալ է ի Գ. Առաքելոց : Քանզի Հոգին սուրբ է որ ոչ բողու անկանիլ ի սխալումն եւ ի սրտութիւն . զի Հոգին ճշմարտութեան է, եւ անա այն Հոգին տուաւ ամենայն առաքելոց եւ յաջորդաց նոցա, այսինքն ընդհանուր եկեղեցւոյ, յաւուր Պենտեկոստէի, ինչպէս յառաջմանէ խոստացեր էր Քրիստոս քէ « Աղաչեցից զՀայր, եւ այլ մխիթարիչ տացէ ձեզ, զի ընդ ձեզ բնակեցի ի յաւիտեան, եւ յիշեցուցէ ձեզ զամենայն զօր եւ ասացի ձեզ : »

Աւստի յայտ է որ ընդհանրական եկեղեցին կամ տիեզերական ժողովն է միշտ անսխալ մնացողն . իսկ այլ ամենայն մասնաւոր եկեղեցիք, քէ Հռոմայու, քէ Աղեքսանդրիոյ, քէ Անտիօքու, քէ Հայաստանի, եւ քէ ուղղափառ ազգաց քրիստոնէից, յատուկ եւ ըստ ինքեան իմացեալ՝ կարեն սխալիլ . իսկ միանգամայն եւ հաւաքապէս առեալ՝ ոչ երբէք սխալին, ըստ անսուտ վճռոյն Քրիստոսի քէ « Դրունք զժոխոց զեւ մի յաղբահարեացն : » Զայս գիտելով Պետրոս առաքեալը, ընդհանուր քրիստոնէից վերաբերեալ *մատչանարը* ընդհանուր ժողովոյն առաքելոց կառաջարկել, որ միաբան հաւանութեամբ վճիռ կտրեն : Այսպէս եւ Հռոմայու քահանայապետները կըլլար որ իրենց մասնաւոր ժողովքով աղանդ մը կըլլատապարտէին . եւ այն բաւական ջէին համարեր, ընդհանրական ժողովոյ կառաջարկէին, ուր տեղ այն

circoncire et leur commander de garder la loi de Moïse. Les Apôtres et les prêtres s'assemblèrent pour cette question. Et après un grand débat, Pierre se leva et leur dit : « Mes frères, pourquoi tentez-vous Dieu, imposant à ses disciples un joug... Jacques répondit... Simon a raconté... C'est pourquoi je pense qu'il ne faut pas inquiéter ceux des Gentils qui se convertissent à Dieu... Mais il plut aux Apôtres et aux prêtres, ainsi qu'à toute l'Eglise, etc. » et ils promulguèrent leurs décisions dans une Epître : « Car il a semblé bon au Saint-Esprit et à nous. » Car ils savaient bien que la présence du Saint-Esprit rend l'Eglise infailible : « Et Jésus-Christ n'a pas donné ce Saint-Esprit à Pierre seul et à ses successeurs, le distinguant ainsi des autres Apôtres, mais à tous en disant : « Prenez le Saint-Esprit. » Et le jour de la Pentecôte, le Saint-Esprit descendant en forme de langues de feu, « elles se reposèrent sur chacun d'eux et ils furent remplis de l'esprit saint, » ainsi qu'il est écrit dans les Actes des Apôtres. C'est en effet le Saint-Esprit qui empêche de tomber dans l'erreur et la fausseté, attendu qu'il est l'esprit de vérité et c'est cet esprit qui fut donné à tous les Apôtres et à leurs successeurs, c'est-à-dire à l'Eglise universelle, le jour de la Pentecôte, comme Jésus-Christ l'avait promis « Je prierai mon Père et il vous donnera un autre consolateur, afin qu'il demeure éternellement avec vous et vous rappelle tout ce que je vous ai dit. »

Il est donc bien clair et bien évident que l'Eglise universelle ou concile œcuménique reste toujours infailible et que toutes les autorités particulières de Rome, Alexandrie, Antioche, Arménie, ou de toute autre nation, prises isolément, peuvent faillir, mais prises collectivement, jamais, suivant la promesse du Christ : « Les portes de l'enfer ne prévaudront point contre elle. » Aussi, la question dont il s'agit plus haut concernant tous les chrétiens, l'apôtre Pierre l'avait soumise au concile œcuménique des Apôtres pour qu'ils délibérassent unanimement. De même les papes de Rome, ayant condamné une secte dans leurs assemblées particulières, ne croyaient pas avoir assez fait, mais soumettaient la cause à un concile œcuménique, afin qu'elle fût examinée de nouveau et entièrement terminée.

բանը նորէն քննուի, եւ այնպէս հաստատուի :

Լիրերիոս պապը, որ նստաւ յամի 352, եւ յետ նորա Դամասոս պապը, իրենց յատուկ ժողովքներուն մէջը Մակեդոնի աղանդը դատապարտեցին. բայց նոյն աղանդը նորոգ քննութեամբ դատապարտուեցաւ Կոստանդնուպոլսոյ տիեզերական ժողովոյն մէջը :

Կեղեստինոս պապը Հոռոմայու ժողովքին մէջը նեստորիաղանդը հերքեց. եւ նոյն աղանդը նորէն դատապարտուեցաւ Եփեսոսի ընդհանուր ժողովին մէջը :

Փելիքս Գ պապը դատապարտեց հերետիկոս *skj* զՊետրոս անտիոքացին, որ ի գիրս մեր Պետրոս Գայլ կրկոչուի. նոյնն կրկին դատապարտեցաւ ի հինգերորդ տիեզերական ժողովոյն Կոստանդնուպոլսոյ :

Նաեւ երբ յատուկ վճիռք փափին Հոռոմայ հարկաւորապէս անսխալ ըլլար, ամեն ժամանակ, եւ առանց հաւանութեան կարողիլէ եկեղեցւոյ կատարելապէս ընդունելի ըլլար նե, ինչ *համար* ընդհանրական ժողովներ ըլլալու :

Ուրեմն *սոշ* տեղը ժողովք ըրին 318 հայրապետ Նիկիա քաղաքն Արիոսի համար. 150 հայրապետ Ստամպոլ քաղաքը Մակեդոնի համար. 200 հայրապետ Եփեսոս քաղաքը նեստորի համար. 630 հայրապետ Քաղկեդոն քաղաքը Ետիքեսի համար. 160 հայրապետ Երկրորդ անգամ Ստամպոլ քաղաքը Որոգիւնեայ մոլորութեան համար. 289 հայրապետ Երրորդ անգամ Ստամպոլ քաղաքը՝ միակամաղաւանից մոլորութեան համար. 350 հայրապետ Երկրորդ անգամ Նիկիա քաղաքը՝ պատկերամարտից համար : Ասոնց պէս ալ ուրիշ քաղաքներու մէջ մեծամեծ ժողովներ եղան : *Օլաֆի* այս հայրապետները չէին գիտեր՝ թէ Հոռոմայու հայրապետին վճիռը միայն բաւական է որ իր կարտինալոքը ըրեր է՝ ամեն բան լմնցնելու, եւ իրենք զուր տեղը այնքան աշխատուիլն կրեցին, հեռաւոր աշխարհքներէն մեկտեղ եկան, ընդհանուր ժողովներ գումարեցին, եւ միարան հաւանութեամբ վճիռ կտրեցին : *Լաֆին* կերեւի թէ այն ժամանակին փափերը, գոյճցոց այս վճիռը չէին գիտեր՝ թէ հանդերձ իր կարտինալոքը կը քննէ ու կը վճռէ. միշտ ընդունելի է իր վճիռը. ուստի անոր համար չէին հակառակեր այն ժողովներուն, այլ կը ընդունէին :

Նաեւ երբ եպիսկոպոսք, կարողիկոսք, պա-

Le pape Libère, qui occupa le siège de Rome l'an 352, et après lui Donatius, ont condamné la secte de Macédonius dans leurs assemblées particulières; mais cette même secte, après un nouvel examen, a été ensuite condamnée encore au concile œcuménique de Constantinople.

Le pape Célestin, dans l'assemblée de Rome, a réfuté la secte de Nestorius; la même secte a été condamnée au concile œcuménique d'Ephèse.

Le pape Félix III a condamné comme hérétique Pierre d'Antioche, désigné dans nos livres sous le nom de Pierre-le-Loup; il fut doublement condamné au cinquième concile œcuménique de Constantinople.

Mais si, dans leurs sentences particulières, les papes de Rome étaient nécessairement infallibles en tout temps, et si, sans le consentement de l'Eglise œcuménique, leurs décisions devaient être admissibles en tout cas, de quelle nécessité étaient alors les conciles œcuméniques?

C'est donc inutilement que 318 prélats ont fait un concile contre Arius, dans la ville de Nicée, 150 à Constantinople contre Macédonius, 200 à Ephèse contre Nestorius, 630 à Chalcedoine contre Eutychès, 160 une deuxième fois à Constantinople contre l'erreur d'Origène, 289 une troisième fois à Constantinople contre l'erreur des monophysites, 350 une deuxième fois à Nicée contre les iconomaques, et que se sont réunis tant d'autres grands conciles dans d'autres villes. Peut-être ces prélats ignoraient que la sentence du seul pape de Rome, aidé de ses cardinaux, suffisait à tout terminer; aussi ils se donnaient des peines infinies pour se rassembler de pays éloignés en conciles œcuméniques et rendre des sentences d'un commun accord. Mais il paraît qu'eux aussi, à cette époque, les papes de Rome ignoraient cet arrêté des propagandistes: « Quand, avec ses cardinaux, le pape a examiné une question et pris une décision, cette décision doit toujours être admise, » aussi, loin de s'opposer aux conciles, ils les convoquaient.

Si les évêques, les catholicos et les patriarches dé-

տրիարգք, Հոռմայու պապին կախումս ունին, եւ անոր յատուկ իշխանութեան տակն են, եւ անոր հնազանդիլ կրպարտաւորին յամենայնի, եւ իրենք չեն բացարձակ հովիւ եւ առաջնորդ եւ դատաւոր իւրաքանչիւր եկեղեցւոյ, եւ ջունին իրաւաբանութիւն եւ ազատ իշխանութիւն վճռելոյ, սահմանելոյ, եւ բացորոշելոյ, ինչո՞ւ համար ընդհանուր ժողովներուն մէջը վճիռ կտրեին, սահման կրղեկին, հաստատութիւն կուտային, եւ *իւզա* դրած ատենին այսպէս կրգրեին. « Ես այս անուն եպիսկոպոս՝ սահմանեայ ստորագրեցի. կամ ես այս անուն եպիսկոպոս հաստատեայ ստորագրեցի : » *Իլլե* պետք էր որ այսպէս *իւզա* ղնէին. « Ես այս անուն եպիսկոպոս՝ Հոռմայու պապին վճռոյն հնազանդեայ՝ ստորագրեցի : Ես այս անուն եպիսկոպոս՝ Հոռմայու պապին վճռոյն հաւանեայ ստորագրեցի : » Ապա անժխտելի ճըշմարտութիւն է եղեր Փեշտիմայճեանին խօսքը, քէ « Վճիռք պապին ոչ այնչափ են ընդունելի, մինչեւ հաւանութիւն եկեղեցւոյ ի վերայ գայ : »

Ուստի ասէ սուրբն Յոգոստինոս. « Ես ոչ հաւատայի սուրբ գրոց, երէ ոչ էր հաստատեայ այն եկեղեցւոյ : » Գրէ եւ Հաբերտ վարդապետ յասուածաբանութեան. « Առ եկեղեցին վերաբերին ընդհանուր ժողովք, զի գրովանդակ եկեղեցին յանդիման առնեն, եւ վճիռք քահանայապետից՝ յորժամ հաւանութիւն եկեղեցւոյ ի վերայ գայ : » Այս բան Հաբերտի գրեքէ նոյն է ըստ բառից եւ ըստ իմաստից՝ Փեշտիմայճեանին խօսքին հետ :

Հիմա նայինք ո՞վ է գրեր « Ծուռ դատողութեամբ » արդեօք Փեշտիմայճեանը, երէ այդ տգէտ եւ հակառակասէր գոյեճցին :

Կնիք բանիս ըլլայ յայտարարութիւնը գաղղիական եկեղեցւոյն՝ որ ըրաւ 1682 ամին այսպէս. « Վճիռք պապին ոչ են աննորոգելի. այլ յայնժամ ոչ նորոգին՝ յորժամ հաստատեայ է հաւանութեամբ ընդհանուր եկեղեցւոյ : »

Ի Տասներորդ մասին կրգրէ այսպէս. « Ինչ կերպ խնդրոյ վրայ ըլլայ թող ըլլայ. երբոր փափը իր կարտինալօքը կըքնեն ու կրվճոէ, միշտ ընդունելի է իր վճիռը իբրեւ ի Քրիստոսէ. եւ այն վճիռը ջընդունողը՝ անհնազանդ է արողոյն եւ հերետիկոս կրսեպուի : » Ապաքէն մինչեւ հիմա ըսածներէս *մալիւս* եղաւ որ փափին յատուկ վճիռը որ միայն իր կարտինալօքն է ըրեր՝ աննորոգելի չէ, եւ առանց հաւանութեան ընդհանուր եկեղեցւոյ հարկ չէ դրուեր ամենեցուն որ միշտ ընդունին. եւ այնք որ բաւական պատճառ ցոյց

pendent du pape de Rome et sont sous sa domination immédiate, s'ils lui doivent en tout obéissance et ne sont pas les pasteurs, les guides, les juges absolus de chaque église et n'ont pas le libre pouvoir de rendre des sentences, d'établir et décider, pourquoi donc dans les conciles œcuméniques rendaient-ils des sentences, imposaient-ils des limites, appuyaient-ils les décisions et en signant écrivaient-ils? « Moi, (le nom), évêque, j'ai établi et signé; ou : Moi, (le nom), évêque, j'ai décidé et signé, » tandis qu'ils auraient dû signer ainsi : « Moi, (le nom), évêque, obéissant aux décisions du pape de Rome, j'ai signé; ou : Moi, (le nom), évêque, approuvant les décisions du pape de Rome, j'ai signé. » Était-ce donc une vérité irréfutable celle qu'a avancée Pechdimaldjian? « Les sentences du pape ne sont admissibles qu'après avoir été ratifiées par l'Eglise. »

Ainsi, dit saint Augustin: « Moi, je ne croirais pas à l'Écriture sainte, si elle n'était approuvée par l'Eglise. » Et Habert (Louis), docteur en Sorbonne, dans sa théologie : « Les conciles œcuméniques appartiennent à l'Eglise, car ils représentent toute l'Eglise et les sentences des pontifes, en tant que l'Eglise les ratifie. » C'est à peu près le sens et les paroles de Pechdimaldjian.

Voyons maintenant d'où vient le faux jugement de Pechdimaldjian ou de ce propagandiste ignorant et querelleur?

Pour dernière conclusion, je citerai les paroles de l'Eglise de France en 1682 : « Les sentences du pape peuvent être revues; dans un seul cas on ne peut rien y changer: c'est quand elles sont établies d'après le consentement de l'Eglise universelle. »

Dans la dixième partie il dit : « Sur quelque question que ce soit, quand le pape, de concert avec ses cardinaux, après examen, a pris une décision, toujours sa décision doit être acceptée comme celle du Christ; et quiconque la rejette, désobéissant ainsi au Saint-Siège, est considéré comme hérétique. » Mais assurément de tout ce que je viens d'avancer il résulte clairement qu'une décision prise par le pape, assisté de ses cardinaux seulement, peut-être modifiée, et que du moment qu'elle n'a pas été confirmée par l'Eglise univer-

տալով կրհրաժարեն, եւ չեն ընդունիր նե, հերետիկոս չեն սեպուիր : Նաև շատ Հոռոմայու փափեր իրենց կարտինալօքն վճիռներ հանեցին, եւ ետքի եկող փափերը այն վճիռները չընդունեցին . միքե այն ետքի եկող փափերը հերետիկոս կրսեպուին : Վոնիփակիոս Բ պապը իր կարտինալօքը շատ կանոններ եւ վճիռներ սահմանեց որ կրսուին *Schfrkpijeh* . եւ սակայն Կղեմես Ե պապը զայն վճիռները չընդունեց . այլ եւ յամին 1305 բուղք մը հանեց, եւ զՎոնիփակիոս փափը չեբեճեպոս *skjeh* դատապարտեց :

Կղեմես Ա փափը, որ նստաւ 67 ամին Քրիստոսի, վճռով հաստատեց քեղրոշմին խորհուրդը մկրտութեան հետ տրուի : Որմիզդես պապը վճռով հաստատեց քե ի հաղորդութեան պատարազին սրբազան հացեն եւ բաժակեն ժողովուրդեանը տրուի : Գրիգոր Թ պապը Վիկտորնիոյ ժողովոյն սահմանադրութեանը պէս ինքն ալ վճռով, հաստատեց՝ քե ի մկրտութեան իրեք ընկզմումն ըլլայ . որ մինչեւ ի ժԳ դարը այնպէս կրնէին : Տասնա տասնկ ո՛ եւ իցե մասրսեարի եւ խնդրոյ վրայ շատ վճիռներ եղեր է Հոռոմայի արուես իր կարտինալաց հաւանութեամբն, որ հիմա նոյն Հոռոմայի եկեղեցին այս վճիռներուն ջննագանդիրկոր, եւ ոչ բնաւ ի գործ կրղնեկոր . ուրեմն այս գոյեճցի աստուածարաններուն բսածներուն *kyork*, այժմայն Հոռոմայի եկեղեցին անհնազանդ եւ հերետիկոս կրսեպուի : Եւ այս է անտանելի, եւ ոչ որ յուղղափառաց ընդունի՝ քե « Գժոխային ուժը չկրցածը գոյեճցիք կրցան . » զընդհանուր եկեղեցին Քրիստոսի յաղքանարեղ եւ հերետիկոս կացուցանել . ինքնանհար եւ մոլորական նախադասութիւն մի, որ իբրեւ ի հաւատոց պարտաւորիչ վճիռ *skjeh* կրբանեցընեն :

Սպա կրմնայ ըսել՝ եքե Հոռոմայի արողը իր կարտինալօքը խնդրոյ մը վրայ վճիռ կարեն նե, եքե Սպանեօք, կամ Ֆուանսըք կամ Նեմցեք, կամ Լեհք, կամ ո՛ր եւ իցե եւրոպացի Քրիստոնեայք, որ փափին յատուկ պատրիարքութեան տակն են, նոյն վճիռն իրենց տեղոյն, կամ ժամանակին, կամ վիճակին, կամ քաղաքական կացութեանը չյարմարելոյն բան բաւական ունենան եւ չընդունին նե, հերետիկոս կամ հերձուածող չեն սեպուիր, այլ ընդհանրական ժողովոց սահմանները պահելովն՝ տակաւին ճշմարիտ հաւատացեալ եւ ուղղափառ կրսեպուին :

Սնա Ֆուանկարգաց եկեղեցին Տրիդենտեան ժողովոյն շատ սահմանները մինչեւ ցայսօր ընդու-

selle, on est libre de ne pas l'accepter. Ainsi plusieurs papes ont avec leurs cardinaux promulgué des décrets que les papes suivants ont rejetés. Ces papes, leurs successeurs sont-ils pour cela tenus pour hérétiques? Boniface VIII avec ses cardinaux a rendu plusieurs ordonnances et établi plusieurs règlements connus sous le nom de *Décrétales*, et cependant le pape Clément V ne les a pas reconnus; bien plus, en 1305, il a publié une bulle condamnant le pape Boniface VIII comme hérétique.

Clément Ier qui occupa le siège de Rome l'an 67 de Jésus-Christ, ordonna de conférer le sacrement de Confirmation avec le Baptême. Le pape Hormisdas décida que dans le sacrement de l'Eucharistie l'on donnerait à la fois au peuple le pain et le vin consacrés. Le pape Grégoire IX, suivant le décret du concile de Vigornia, a déclaré que *trois immersions étaient nécessaires* pour rendre le baptême valide, et cette coutume a été suivie jusqu'au XIIIe siècle. Bien d'autres décisions, sur des questions de toute nature, ont été prises par les papes avec le consentement de leurs cardinaux, auxquelles l'Église de Rome n'obéit plus aujourd'hui, et qu'elle n'exécute en aucune manière. D'après les propres paroles de ces théologiens propagandistes, l'Église actuelle de Rome est donc rebelle à la foi et hérétique? Il est vraiment odieux d'admettre, et tous les catholiques repousseront cette proposition, que les propagandistes aient réussi où la force de l'enfer avait échoué, c'est-à-dire : à prévaloir contre l'Église universelle du Christ et à la rendre hérétique. C'est une hypothèse fautive et erronée qu'il avance comme article de foi.

Il nous reste à dire que, le siège de Rome avec ses cardinaux ayant décidé une question, si les Espagnols, les Français, les Allemands ou les Polonais ou n'importe quels chrétiens d'Europe soumis à la juridiction immédiate du pape refusent de l'admettre, comme étant en opposition avec les usages du temps, de leur pays ou opposée à leur condition et à leur État civil, ils ne doivent pas pour cela être considérés comme hérétiques ou schismatiques. En observant les institutions des conciles œcuméniques, ils ne cesseront pas d'être toujours vrais fidèles et vrais catholiques.

Ainsi l'Église de France a rejeté jusqu'à ce jour la plupart des décrets du concile de Trente, et

նաձ չեն. շա՛հն հերետիկոս չեղան, եւ Հոռմայու արո՞ր ուղղափառ կրօնակ գեկեղեցին Ֆոանկարգաց : Ապա ինչէն իխիզարեան արեւելեան քրիստոնեայ ազգերը, որ փափին յատուկ պատրիարգութեան տակը չեն, ի սկզբանէ անտի իրենց ազգին սեպական պատրիարգ եւ կաթողիկոս եւ արտօնութիւն եւ իրաւասութիւն ունին, եթէ զայն վճիռները՝ որ յատկապէս Հոռմայու արո՞ր իր կարտինալօքը ըրեր է, իրենց սովորական ծեսին կամ հինուոց ունեցած արտօնութեանը, կամ քաղաքական վիճակին անյարմար ըլլալուն՝ բան բաւական ունենան եւ ջընդունին նէ, հերետիկոս պիտի սեպուին. միքէ բաւական չէ գիրենք ուղղափառ կացուցանել՝ ընդհանրական ժողովոց հաւատոյ սահմանները, զոր ունին ամբողջ, եւ միշտ հաստատուն կրպահեն : Ապա ոչ բնա հերետիկոս կրնայ սեպուիլ Հայոց ազգը որ ի սուրբ Լուսաւորչէ անտի պատրիարքական իշխանութիւն եւ առանձնաշնորհութիւն եւ իրաւունք ունի, որ սուրբ Սեղբեստրոս պապը ժողովով եպիսկոպոսաց ընելով՝ մշտնջենաւորապէս տուաւ անջրելի դաշամբք. որ նոյն դաշինքը կընդունիմ *սէյի* այդ գոյեճցին կրպարծենայ : Նաեւ Հայոց եկեղեցին հաստատուն եւ անփոփոխ կրպահէ հաւատոյ սահմանները, որ ի տիեզերական ժողովոց կաթողիկէ եկեղեցւոյ աւանդեցաւ : Ուստի խիստ զարմացման արժանի է՝ թէ ինչպէս կրհամարձակի մեկասանկ գոյեճցի մը առ ամեն կերպ վճիռս հոռմեական արո՞րոյն այսպիսի մշտնջենաւոր հնազանդութիւն եւ ընդունելութիւն պահանջել յո՞ եւ իցէ ազգէ ընդ պարտաւորութեամբ հերետիկոսութեան. որ սրբազան փափը այդպիսի հնազանդութիւն չպահանջեր, ոչ միայն յարեւելեան ազգաց, այլ նաեւ իր յատուկ պատրիարգութեան տակը եղած ազգերէն :

pendant elle n'est pas hérétique, et le siège de Rome la considère toujours comme catholique. Pourquoi donc regarder comme hérétiques les nations chrétiennes de l'Orient qui, loin d'être sous la juridiction directe du pape, ont obtenu en particulier, dès le principe, des patriarches et des catholicos, ont joui de juridictions et de privilèges spéciaux, quand elles pensent avec raison que les décisions personnelles du siège de Rome sont contraires à leurs rites, aux privilèges qu'elles possèdent depuis les temps les plus reculés ou à leur constitution civile et que dès lors elles ne veulent pas les admettre? Ne leur suffit-il pas pour rester catholiques d'observer les articles de foi des conciles œcuméniques qu'elles possèdent dans toute leur intégrité et qu'elles observent invariablement? L'Église arménienne non plus ne peut donc jamais être considérée comme hérétique, elle qui possède depuis saint Grégoire l'Illuminateur le pouvoir patriarcal, les droits et privilèges que le pape saint Sylvestre lui a conférés à jamais par un contrat inviolable en présence des évêques réunis en concile, contrat que ce propagandiste ose se vanter d'admettre. En outre l'Église arménienne pratique dans toute leur pureté les articles de foi imposés par les conciles œcuméniques à l'Église catholique. Il est donc biensurprenant qu'un propagandiste vienne imposer, sous peine d'hérésie, à n'importe qu'elle nation, une obéissance absolue, une soumission perpétuelle aux décisions du siège de Rome, quand Sa Sainteté elle même, loin d'imposer cette obéissance aveugle aux nations de l'Orient, ne la demande même pas à celles qui sont placées sous sa propre juridiction.

Ա Ռ Ա Ծ Ք

Չախորդութեան մեջ բնա մի յուսանատիր. որ մը չէ նէ որ մը բախտին մեկ ժպիտը կհասնի, արտօնութիւններդ կփարատէ :

Քանի քանի անգամ մահաշունչ բուռն քամիները հեզասիւզ գեփիւոփին առջեւը խոնարհեցան :

Քանի քանի անգամ ահագին ամպերը փարատած են առանց կարիլ մը անձրեւ իջեցընելու :

Քանի քանի անգամ եւ ոչ բոց կլած է այն ծուխէն, ուսկից ելելու կրակը գմեզ կտարսափեցընէր :

Ուրեմն ճախորդութեան մեջ համբերէ. ժամանակը հայր է սքանչելեաց :

Աստուծոյ ողորմութենէն այնչափ բարիք սպասէ զորս եւ ոչ կարող եւ համբել :